

מציאת נושא ונשוא

1. נושא ונשוא במשפט פועלי תחילה נמצא את הפועל במשפט.

הפועל = נשוא

מי + הפועל = נושא.

2. משפטי יש/יש אין

המילים 'יש' ו-'אין' משמשות נשוא.

יש / אין = נשוא

מה יש / מה אין? = נושא

המילה 'אין' משמשת לעתים כמילת שלילה (=לא), ולא כנשוא. במקרה זה המילה 'אין' תשמש אוגד, ולא נשוא. נזהה מקרה זה באמצעות החלפת 'אין' ב-'לא'. לדוגמה: אין הוא מבין את דבריי. (הוא לא מבין...)
רק כאשר אפשר להחליף "אין" ב-"יש", היא משמשת נשוא.

3. משפטי "אסור לעשן" (נשוא מודאלי)

אסור (המילה המודאלית) = נשוא

לעשן (שם הפועל) = נושא

4. נושא ונשוא במשפט שמני – משפט שאין בו פועל

במשפטים אלה ניעזר באוגד כדי למצוא את הנושא ואת הנשוא.

הצירוף המתאים לאוגד מימין הוא הנושא.

הצירוף משמאל לאוגד הוא הנשוא.

נשוא אוגד נושא

לדוגמה: מהירות מופרזת היא אחד הגורמים לתאונות. מהירות מופרזת = נושא אחד הגורמים = נשוא

סוגי האוגד:

1. כינויי הגוף: הוא, היא, הם, הן
2. כינויי הגוף + מילת שלילה: אינו, אינה, אינם, אינן
3. נטיותיו של השורש ה-י-ה: הייתה, היו, תהיה ועוד. *אוגד מסוג זה דומה לנשוא פועלי *איך נבדיל בין "היה" המשמש כנשוא לבין "היה" המשמש כאוגד? נחליף "היה" ב-"יש". אם לאחר ההחלפה מתקבל משפט הגיוני, נסיק שהמילה "היה" משמשת נשוא, ולא אוגד. לדוגמה: הילד היה עייף. המשפט אינו הגיוני לאחר החלפת "היה" ב-"יש". היה = אוגד היה לי זמן לקרוא = יש לי זמן לקרוא. היה = נשוא
4. נטיותיהם של הפעלים: הפך, נעשה, במשמעות 'נהיה' (משמעות של שינוי והתהוות).

הנשוא המורחב

הנשוא המורחב כולל שתי מילים או יותר, והצירוף כולו מציין משמעות אחת.

הצורות העיקריות של הנשוא המורחב:

1. פועל + שם פועל לדוגמה: הוא חייב להצליח.

2. ביטוי, ניב לדוגמה: הספר יצא לאור.

3. שני פעלים, מקושרים על-ידי ו' החיבור לדוגמה: המתח הלך וגבר.

נושא סתמי

שני הדגמים העיקריים של הנושא הסתמי:

1. כאשר מופיע במשפט **פועל ברבים** ואין נושא מוגדר, הנושא הוא סתמי. **דוגמה:** כאן **לומדים** בכיף. לומדים = נושא סתמי + נושא
2. שימוש ב**פועל סביל** **דוגמה:** הוחלט על קבלתך לנבחרת.

מתי משתמשים בנושא סתמי?

בכל המקרים שבהם הנושא סתמי יש הדגשה על הפעולה עצמה ולא על עושה הפעולה. שימוש זה אפייני לטקסטים שבהם אין חשיבות לאזכורו של הנושא: הוראות הפעלה, מתכונים, מודעת פרסומת ועוד. במקרים מסוימים הכותב מעוניין להעלים את הנושא בכוונה תחילה: דווח על... (כוונת הכותב היא לא לחשוף מי דיווח).

איך נמצא את התפקיד התחבירי של שאר המילים במשפט?

משלימים במשפט

משלימי הפועל הם המושאים והתיאורים.

מושא - נוהה את המושא בעזרת השאלות: את מי? (את) מה? על מי? ועוד

לדוגמה: קניתי לך ספר.

לך = מושא (למי?)

ספר = מושא (מה קניתי?)

תיאור - נוהה את התיאור בעזרת שאלות: מתי? איך? איפה? ועוד

או באמצעות מילות הפתיחה האופייניות לכל תיאור.

לפניכם התיאורים והקשר הלוגי שהם מייצגים.

היעזרו בשאלות כדי לזהות את התיאורים (אין צורך לציין את סוג התיאור).

התיאורים

זמן – מתי? לפני, אחרי

מקום – איפה?

סיבה – מדוע? בגלל, בשל

תכלית – לשם מה? כדי, בשביל

אופן – איך? באמצעות

ויתור – למרות מה? למרות, על אף

תנאי – במקרה של

משלימי השם הם הלוואי והתמורה.

לדוגמה: שמענו את השיר המרגש על הסתיו. המרגש = לוואי (למילה "שיר") על הסתיו = לוואי (למילה "שיר")

הסוג התחבירי של המשפט

קיימים שלושה מבנים תחביריים של משפטים:

1. **משפט פשוט** - בעל נושא ונשוא אחד (משפטים פשוטים במבנה מיוחד: סתמי, כולל, ייחוד)
2. **משפט מאוחה** (= מחובר) - שני משפטים עצמאיים או יותר הקשורים בד"כ במילת קישור. כל אחד מהמשפטים נקרא איבר.
3. **משפט מורכב** - שני משפטים או יותר, האחד מהם עצמאי (= עיקרי), והמשפט השני קשור למשפט העיקרי במילת שעבוד (= הפסוקית).

מילות השעבוד הנפוצות:

ש (וכל הצירופים של "ש": מפני ש... אחרי ש...), אשר, כי אם, אפילו ועוד.
 הפסוקית היא, למעשה, אחד מהחלקים התחביריים במשפט (תיאור, מושא לוואי ועוד)
 שהתרחב למשפט שלם, ובו נושא ונשוא.

דוגמאות למשפטים מורכבים (הפסוקית מודגשת)

אם תחלה בקרוב, נבוא לבקר אותך.
 נלך לבתינו, **כשהמסיבה תסתיים**.
 השכנים סיפרו שהשכן החדש טייס.
 שמענו את השיר **אשר נבחר לייצג אותנו בתחרות**.

כיצד נבדיל בין המשפט המאוחה למשפט המורכב?

משפט מאוחה	משפט מורכב
בין המשפטים נמצא את מילות הקישור: ו, לכן, אבל, אולם...	בין המשפטים נמצא את מילות הקישור: ש, כי, אם , מילות שאלה, ציטוט, ה = ש
אין קשר של שאלה ותשובה בין המשפטים (אין תלות ביניהם).	יש קשר בין המשפטים. ניתן לשאול שאלה ביניהם, והפסוקית היא התשובה (יש תלות ביניהם).

כיצד ננתח את המשפט המאוחה ואת המשפט המורכב?

משפט מאוחה	משפט מורכב
נמצא נושא ונשוא ומילות קישור.	נמצא נושא ונשוא ומילות שעבוד.
נחלק את המשפט לאיברים: איבר א', איבר ב'.	*נתחם את הפסוקית. הפסוקית היא המשפט הפותח במילת השעבוד. *נקבע את סוג הפסוקית לפי שאלה הנשאלת בין הפסוקית לבין המשפט העיקרי או לפי מילות השעבוד.

סוגי פסוקיות

1. פסוקית תיאור (אין צורך לציין את סוג התיאור)

הפסוקית	השאלה	מילות השעבוד האופייניות
פסוקית זמן	מתי? עד מתי?	כש, כאשר, לפני ש, אחרי ש, בזמן ש
פסוקית מקום	לאן? איפה?	במקום ש
פסוקית סיבה	מדוע?	מפני ש, מכיוון ש, כי, משום ש
פסוקית תכלית	לשם מה?	כדי ש, שמא, פן
פסוקית אופן (מידה)	איך? באיזו מידה?	כפי ש, כאילו, ככל ש
פסוקית מצב	באיזה מצב?	כש, כאשר
פסוקית ויתור	למרות מה?	אף על פי ש, אפילו, גם אם
פסוקית תנאי	באיזה תנאי?	אם, *לו, *אילו, *אילולא

2. פסוקית לוואי

פסוקית לוואי מתקשרת לשם עצם (בדומה ללוואי פשוט), ועונה על השאלה "איזה".

3. פסוקית מושא

פסוקית המושא קשורה לפועל שבמשפט העיקרי, וניתן לזהותה בעזרת השאלות "מה", "את מה", "על מה", וכו'.

4. פסוקית נושא

כאשר הנושא של המשפט העיקרי התרחב למשפט שלם שבו יש נושא ונשוא, הוא ישמש פסוקית נושא. במשפט העיקרי אין נושא (העיקרי חסר נושא).

שני הדגמים העיקריים של פסוקית נושא

1. מי ש... / מה ש... לדוגמה: **מי שיבחר ללמוד במגמת ההיסטוריה**, ייהנה מהרחבת הידע הכללי שלו.
2. במשפט העיקרי יופיע **פועל סביל**: ידוע, נראה, מובן ועוד. הפסוקית תהיה התשובה לשאלה "מה" (בדומה לנושא רגיל). לדוגמה: **נאמר** לי שהמבחן בלשון הוקדם לתחילת השבוע.

5. פסוקית נשוא

כאשר הנושא במשפט התרחב למשפט שלם שבו יש נושא ונשוא, הוא ישמש פסוקית נשוא. במשפט העיקרי אין נושא (העיקרי חסר נושא).

המשפט הכולל - משפט פשוט בעל חלקים כוללים

כאשר חלק תחבירי במשפט מופיע יותר מפעם אחת ומתקשר לקודמו במילת קישור: ו, או, אלא וכו', המשפט כולל. לדוגמה: **יעל ושי** הכינו כדורי שוקולד.

סוגי הקשרים הלוגיים העיקריים במשפט הכולל:

- קשר של **הוספה**: ו, וכן, וגם
- קשר של **ניגוד**: לא, ..., אלא... ולא, אך
- קשר של **ברירה**: או

ביטוי מכליל:

כאשר לפנינו פירוט (הבא אחרי נקודתיים), המשפט הוא משפט כולל, והביטוי שאליו מתייחס הפירוט הוא ביטוי מכליל. הפירוט הוא תמורה כוללת (מפרטת). לדוגמה: למדנו את המקצועות: ספרות, לשון ותנ"ך.

משפט ייחוד - משפט פשוט בעל חלק ייחוד

במשפט ייחוד אחד החלקים במשפט שאינם משמשים נושא ונשוא הועבר לראש המשפט, ובהמשך מופיע כינוי החוזר על החלק הזה.

ניתוח המשפט:

החלק שבראש המשפט הוא **חלק ייחוד** (אנו מייחדים אותו משאר המילים, מדגישים אותו ומבליטים אותו). הכינוי החוזר הוא **כינוי מוסב** (מהמילה "הסבה", הכינוי מתייחס לחלק הקודם, הוא מוסב אליו).

לדוגמה: **החייל** - נעליו התלכלכו בבוץ.

סיכומים - דרכים להמרות במשפט

1. המרות **מסוג משפט אחד לסוג אחר** - באותו קשר לוגי

הקשר הלוגי/ סוג המשפט	פשוט	מאוחה	מורכב
הוספה	-----	ו, וכן, וגם	-----
ניגוד	-----	לעומת זאת, אבל, אולם	-----
סיבה ותוצאה	בשל, בגלל, עקב	לכן, על כן	מפני ש, משום ש
תכלית	כדי ל, לשם	לשם כך	כדי ש
ויתור	למרות, על אף	אף על פי כן, למרות זאת	אף על פי ש
תנאי	במקרה של	-----	אם, בתנאי ש
זמן	לפני, אחרי, בזמן	ולאחר מכן	לפני ש, אחרי ש

2. דרכים שונות **למסירת מידע**:

דיבור ישיר - ציטוט

הדברים נמסרים באופן ישיר, כפי שנאמרו במדויק ע"י הדובר.
גיא אמר: "יש לי אופניים".

דיבור עקיף - הדברים נמסרים באופן עקיף, ללא ציטוט.
גיא אמר שיש לו אופניים.

שימוש בהסגר

לדברי הילד, יש לו אופניים.

3. **ניסוח משפט פועלי** - כדי לחבר משפט פועלי, נשלב פועל הלקוח מהכותרת או מאחד השמות במשפט.

לדוגמה:

כותרת: הפסקה זמנית בעיצומי העובדים במפעל
ניסוח הכותרת כמשפט פועלי - העובדים **הפסיקו** את עיצומיהם באופן זמני.

4. ניסוח **משפט ייחוד**

כדי לנסח משפט ייחוד נעביר לראש המשפט חלק תחבירי שאינו נושא ונשוא, ונציב במקומו כינוי מוסב.
הכינוי המוסב הוא מילת היחס שבאה לפני הצירוף.

לדוגמה: יש ליוגב מערכת תופים משוכללת.

משפט ייחוד

יוגב - יש לו מערכת תופים משוכללת.

5. ניסוח משפט **מורכב בעל פסוקית נושא**

כדי לנסח משפט עם פסוקית נושא, נשתמש באחד מהדגמים הבאים:

א. מי ש... מה ש...

ב. נציב פועל סביל במשפט העיקרי: נאמר / ידוע / מובן ש...

6. ניסוח משפט **מורכב בעל פסוקית מושא**

כדי לנסח משפט ובו פסוקית מושא, נציב במשפט העיקרי פועל שניתן לשאול אחריו "מה" (פועל שמצריך השלמה).
שמעתי ש..., ראיתי ש... (מה שמעתי?)

7. ניסוח משפט **מורכב בעל פסוקית לוואי**

כדי לנסח משפט ובו פסוקית לוואי, נדאג לכך שהפסוקית תהיה קשורה לשם עצם הנמצא במשפט העיקרי.
בדרך כלל נפתח את הפסוקית ב- "ש" או ב- "אשר".

לדוגמה: התפעלנו מהעץ שענפיו נצצו מהטל.